

М.О. ГАВРИСЬ, ст. викл. НТУ«ХП»

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ФАКТОРІВ НЕСТАБІЛЬНОСТІ НА ПРОЦЕСИ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВ

У статті проаналізовані фактори нестабільності, що впливають на сучасному етапі на розвиток вітчизняної економіки в цілому і, зокрема, на процеси відтворення основних засобів підприємств. Охарактеризований процес оновлення основних засобів в Україні за весь період незалежності. Зроблені висновки і пропозиції щодо використання можливостей, які відкриваються перед вітчизняними підприємствами у період нестабільності.

Ключові слова: основні засоби, відтворення, оновлення основних засобів, фактори нестабільності, нестабільність валютного ринку, виклики, можливості.

Вступ. Відтворення основних засобів вітчизняних підприємств є актуальним і складним завданням ще з пізніх радянських часів, кінця 80-х років 20 століття. Вже тоді значна частка виробничого обладнання і інших об'єктів основних засобів підприємств усіх галузей застаріла якщо не фізично, то морально. У наш час, відтворення та оновлення основних засобів, особливо, виробничих фондів, є критично важливим не тільки з точки зору ефективності діяльності підприємства, а, часто, і з точки зору самого його існування. Конкурентна боротьба практично в усіх галузях постійно посилюється як всередині країни, та і на міжнародній арені, а конкурентоспроможність підприємств, які не мають доступу до сучасних технологій, що дозволяють випускати продуктивну, енерго- та матеріалоефективну, адекватну за ціною та якістю продукцію, стрімко падає. На сучасному етапі, а саме, протягом 2014, і, напевно, частини 2015 року, українська економіка в цілому, і кожне окреме підприємство, піддаються впливу додаткових факторів нестабільності, які будуть докладно розглянуті далі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тема модернізації, оновлення та відтворення основних фондів на підприємствах України не залишилася поза увагою вітчизняних науковців та професійних економістів. Цим питанням займалися Г.Б. Асмолова [1], Ф.Ф.Бутинець, І.І. Погоріла [2], С.Ф. Покропивний, П.Т.Саблук, В.В.Сопко, А.Е. Фукс [3], та інші вчені. Також, відповідною тематикою займалися і продовжують займатися численні дослідники з Росії та дальнього зарубіжжя, зокрема Р.З Акбердін [4], Д.А. Баранов, О.А. Головізініна [5], С.К. Губанов, А.Ф. Ковальов [6], В.Д. Логінов [7], А.С. Онуфрієва, В.Ф.Палій та багато інших. Значну увагу вивченню процесів відтворення основних фондів приділяли і такі всесвітньо відомі вчені-економісти, як С. Л. Брю [8], Дж. М. Кейнс [9], К. Р. Макконнелл [8], К. Маркс [10], Д. Рікардо [11], А. Смит [12] та інші. Дані питання і зараз не

залишаються поза увагою вітчизняних та зарубіжних вчених, але їхня актуальність і надалі залишається високою, оскільки постійно виникають нові виклики і пов'язані з ними проблеми.

Мета дослідження та постановка проблеми. Метою дослідження є аналіз традиційних та визначення нових, не притаманних раніше українській економіці факторів нестабільності на сучасному етапі розвитку, а також формулювання та розкриття пов'язаних з ними можливостей розвитку, інтенсифікації діяльності і відтворення та модернізації основних засобів.

Матеріали та результати досліджень. Процес оновлення основних засобів йшов досить складно і повільно протягом усього періоду незалежності України. У 90-х роках ХХ ст. це можна пояснити складними макроекономічними умовами, коли більшість підприємств буквально боролися за право існування, і не всі з них його вибороли. Але і у відносно спокійні і стабільні часи, на початку 2000-х, у період з 2005 по кінець 2008, протягом 2011-2012 рр., ці процеси не набували належного розвитку. Частково у цьому винні і самі підприємства, які у спокійні та стабільні часи поспішали заробляти, але не поспішали забезпечувати своє майбутнє шляхом оновлення виробничого обладнання та інших активів, що дозволило б у випадку настання складних часів витримати їх без значних потрясінь. Така поведінка була притаманна багатьом підприємствам раніше, і зараз подібна стратегія діяльності також не є виключенням. Її можна пояснити тим, що чергова економічна криза накриває Україну з періодичністю у 5-7 років, і знаючи це, власники та керівництво підприємств поспішають забезпечити, перш за все, себе та свої родини, на період цієї кризи, а за можливості, і на майбутнє.

Проте, не можна забувати і про об'єктивні перепони на шляху оновлення основних засобів і розвитку підприємств в цілому: недосконале законодавство, високий рівень корупції на усіх рівнях, невпевненість у завтрашньому дні і правилах гри на майбутнє. Можна констатувати факт, що більша частина цих перепон все ще залишаються актуальними і сьогодні, після Революції Гідності і підтвердження європейського вектору руху України.

З маси анонсованих та обіцяних реформ, на сьогодні усі гілки влади, цілком очевидно, віддають перевагу вирішенню політичних проблем. Значно менше уваги приділяється проблемам соціальним. А от на економічні проблеми, які є не менш, а часто і більш гострими, часу, а можливо і волі, критично не вистачає. Тому заплановані економічні реформи, зокрема, зменшення кількості податків, зниження складності їхнього адміністрування і податкового навантаження, створення пільг для підприємств, що займаються оновленням виробничих фондів, та багато інших, поки що залишаються на папері, та і то лише у тому випадку, якщо вони вже чітко оформлені у вигляді законопроектів, що є справедливим далеко не у всіх випадках. Так само,

далекою від подолання залишається корупція на усіх рівнях. Під тиском громадськості, окремі кроки на цьому шляху були здійснені, зокрема, прийнятий закон про люстрацію, але детальний аналіз цього та інших ухвалених нормативних актів показує, що навіть у теорії їхня ефективність є недостатньою. Проте, окремі успіхи у цьому питанні все ж спостерігаються, зокрема, вже зараз значно більш ефективною стала робота податкової адміністрації та митниці.

Водночас, проблема невпевненості у майбутньому не тільки не втратила своєї актуальності, а і стала більш нагальною як для населення, так і для підприємств. Це пояснюється тим, що традиційні проблеми вітчизняної економіки і соціальної сфери, згадані вище, зараз ускладнені, де факто, військовим станом у країні, а також суттєвим рівнем нестабільності на валютному ринку. Останній фактор, хоч і є прямо пов'язаним, у тому числі, і зі станом війни, відіграє самостійну роль у багатьох процесах всередині держави. Що ж стосується військового стану, то ланцюжок подій, що призвів до нинішньої ситуації, формально стартував близько року тому, хоча більш імовірно, що фактично це сталося значно раніше. Анексія Криму, спроба окупації територій Донецької та Луганської областей терористичними угрупованнями, а пізніше і частинами регулярних військ РФ, численні провокації, акти захоплення адміністративних будівель, а потім і регулярні терористичні акти на території інших областей, очевидним чином змусили українську державу захищати себе. Ці ж події, крім політичної та соціальної сфери, вплинули і на вітчизняну економіку. Значна частка населення України, близько чотирьох мільйонів людей, а також тисячі підприємств, сьогодні практично відрізані від її економіки. Тобто вони не мають змоги нормально працювати і отримувати заробітну платню, отримувати пенсії та інші соціальні платежі, сплачувати податки. Це призводить до виникнення маси проблем, перш за все, соціальних, але і економічних теж. З одного боку, на окупованих територіях Донбасу в окремих місцях вже зараз спостерігається таке, здавалося б, неможливе у Європі ХХІ століття явище, як голод, коли у літніх людей, часом, немає фінансової та фізичної можливості придбати собі харчі. З іншого боку, ампутація з української економіки тисяч працюючих підприємств призвела до зниження реального валового внутрішнього продукту. Деякі з цих підприємств, крім іншого, були також серед крупних експортерів української продукції за кордон, а значить у країну автоматично зменшився притік валюти.

Варто розуміти, що дестабілізація валютного ринку може бути пов'язана з багатьма факторами: негативними очікуваннями населення у зв'язку з воєнними діями на території України, закономірному пригніченні економічної діяльності вітчизняних підприємств, і, відповідно, зниженням притоку валюти в країну, очікуванням подальшого підвищення курсу власниками значних обсягів валюти і спекулятивними діями трейдерів, а також деструктивним впливом ззовні та іншими. Держава має працювати над

мінімізацією негативного впливу цих факторів на суспільство та економіку, але на практиці це вдається робити із змінним успіхом. Військові дії на окремих територіях Донбасу продовжуються вже понад півроку, анонсований режим припинення вогню не демонструє ефективності, в результаті чого ця ситуація затягується на невизначений термін, що не додає оптимізму населенню і бізнесу. Деякі фактори, що викликають пригнічення економічної активності підприємств вже були названі вище. Крім того, варто акцентувати увагу на порушенні або навіть повному розриві економічних зв'язків між підприємствами, що працюють на мирних і окупованих територіях. В зоні проведення антитерористичної операції на сьогодні практично повністю зупинені, тобто працюють, у кращому випадку, на 20-30% потужності, а також частково знищені бойовими діями та мародерами такі крупні підприємства, деякі з яких є відомими не тільки в Україні, а і у всьому світі, як Донецький метзавод, Донецький коксовім, ДП «Донвугілля», ДВАТ «Донецьквугіллязбагачення», Шахта ім. Засядька О.Ф., ПАТ «Донецькгірмаш», завод «Топаз», завод «Стирол», Горлівський коксовім, Єнакіївський метзавод, Єнакіївський коксохімічний завод, Макіївський меткомбінат, Макіївський труболиварний завод, Макіївський коксохімічний завод, Ясинівський коксовім, Харцизький трубний завод, ДП «Шахтарськантрацит», ДП «Горезантрацит», Сніжнянський машзавод, Стахановський вагобудівний завод, Стахановський феросплавний завод, Стахановський машзавод, Стахановський завод технічного вуглецю, ДП «Луганськвугілля», Луганський ливарно-механічний завод, Луганський машзавод, Луганський трубний завод, ПАТ «Краснодонвугілля», ДП «Донбасантрацит», ДП «Антрацит», ДТЕК «Ровенькиантрацит», ДТЕК «Свердловантрацит» [13]. Луганський завод електронного машинобудування «Машзавод-100», який розробляв і виготовляв обладнання для виробництва монокристалів сапфіра, кремнію та інших твердих і надтвердих монокристалів, а також Луганський машинобудівний завод, який здійснював високоточну металообробку, було вивезено з окупованих територій. Із Краснодона вивезли завод «Юність», що випускав продукцію для ракетобудівної й аерокосмічної промисловості. Причому вивезені ці заводи були на терористами на територію РФ. Є і маса інших подібних випадків з іншими вітчизняними підприємствами. Луганський патронний завод був практично повністю знищений українською авіацією, оскільки на ньому терористи планували налагодити виробництво зброї і боєприпасів. Деякі підприємства, у тому числі крупні, що ще не стали об'єктами інтересу окупантів, або чії власники якимось чином змогли домовитися з окупаційною владою, все ще намагаються продовжувати свою діяльність, навіть платити співробітникам зарплату. Їхню продукцію все ще можна зустріти за межами Донбасу, навіть у Києві. До таких підприємств можна віднести кондитерську фабрику «АВК», завод «Геркулес». Частково зруйнований, але все ще працює маткомбінат «Метінвест». На перераховані

вище підприємства у різній мірі зав'язані сотні інших великих і малих підприємств України та інших країн, і ці зв'язки на сьогодні суттєво порушені. На все це накладається іноді відверто непрофесійна робота і поведінка керівництва Нацбанку, який має у своєму розпорядженні більш ніж суттєві важелі впливу на банки і валютний ринок в цілому, що, замість погашення панічних настроїв у суспільстві, часом, швидше стимулює їх. В результаті, протягом року спостерігалися процеси девальвації гривні з приблизно 8 грн./дол. спочатку до 10, потім до майже 12, далі до 13-13,5, а після парламентських виборів у жовтні 2014 року – до майже 16 грн./дол. Тобто, з початку року, по відношенню до основних валют, гривня знецінилася майже вдвічі. Цей факт очевидним чином впливає і на можливість підприємств оновлювати свої основні засоби. Все імпортне обладнання, техніка, будівельні та інші матеріали, подорожчали у гривневому еквіваленті практично удвічі. З огляду на уповільнення економічних процесів в державі, що тягнуть за собою зниження доходів підприємств і громадян, ця цифра може вважатися критичною. Тобто, дозволити собі імпортні об'єкти основних засобів можуть лише одиниці підприємств. З іншого боку, подорожчання продукції вітчизняних підприємств є далеко не настільки суттєвим, а часто і взагалі відносно незначним. Це відкриває широкі можливості одночасно і перед підприємствами, що прагнуть оновити свої основні засоби, або потребують їхнього негайного оновлення, і перед самими вітчизняними виробниками, що можуть запропонувати альтернативу імпортній продукції. Останні мають можливість не тільки реалізувати свою продукцію і втриматися на плаву у складні часи, а і, запропонувавши адекватний баланс ціни і якості, створити собі репутацію на майбутнє, коли вони закінчатся. Особливо привабливим є такий варіант оновлення та модернізації основних засобів для підприємств, що мають суттєві обсяги зовнішньоекономічної діяльності пов'язаної з експортом товарів, робіт та послуг, тобто тих, що мають певні обсяги виторгів у валюті. Їхні доходи постраждали значно менше, ніж у інших підприємств, а валютний виторг може бути сконвертований у гривню за курсом майже вдвічі вищим, ніж рік тому. Водночас, продукція більшості вітчизняних підприємств, у тому числі, машинобудівних, подорожчала не настільки суттєво, на 20-40%. Тому по відношенню до минулого року такі підприємства навіть виграють, починаючи процеси відтворення основних засобів сьогодні. Щоправда, вони і в цілому постраждали від сьогоднішньої ситуації менше за інших.

Висновки. В цілому, ситуація з відтворенням основних засобів на підприємствах України сьогодні є навіть складнішою, ніж раніше, хоча протягом усього періоду незалежності цей процес йшов із великими ускладненнями. До традиційних проблем вітчизняної економіки, які гальмували процеси оновлення та модернізації виробничих та інших активів, додалися нові, пов'язані із військовими діями, нестабільністю на валютному

та інших ринках, розривом економічних зв'язків. Однак, навіть у таких складних умовах деякі підприємства мають можливість провести раніше заплановану модернізацію, водночас навіть вигравши у фінансовому плані по відношенню до минулих років. Грамотне ведення бізнесу та поступове зниження рівня корупції також стимулюватимуть ці процеси.

Список літератури: 1. *Асмолова Г.Б.* Механізм регулювання відтворення основних засобів підприємств // *Економіст*. – 2007. – № 7. – С. 24-27. 2. *Погоріла І.І.* Амортизаційна політика та її вплив на відтворення основних фондів підприємств // *Формування ринкових відносин в Україні*. – 2008. – № 8. – С. 17-20. 3. *Фукс А.Е.* Амортизація і оновлення основного капіталу: теорія і практика. – К.: КДЕУ, 1996. – 160 с. 4. *Акбердин Р.З.* Економіка оновлення парку обладнання в машиностроєнні Текст. –М.: Машиностроєніе, 1987. 184 с. 5. *Головизніна О.А.* Совершенствование воспроизводства основных фондов промышленных предприятий/ Текст. М.: Издательский дом «Юпитер», 2004.- 152 с. 6. *Интенсификация воспроизводства основных фондов Текст. / А.Ф. Ковалев, А.М. Северин, А.Ю. Рудченко и др.* К.: Техника, 1987. – 192 с. 7. *Логинов В.Д.* Обновление основного капитала Текст. /В.Д. Логинов // *Економіст*. 2002. №3. – С. 3 - 10. 8. *Макконнелл К. Р. Брю С. Л.*, *Економіка: принципи, проблеми и политика*. Т. 1. – М.: Республика. 1993. – 399 с. 9. *The General Theory of Employment, Interest and Money Chapter 2 : The Postulates of the Classical Economics [Електронний ресурс] / John Maynard Keynes // Macmillan Cambridge University Press for Royal Economic Society – 1936. – 472 p.* 10. *Das Kapital. Band 1-3. / Karl Marx // Verlag von Otto Meisner - 1867, 1885, 1894 – 4000 p.* 11. *On the Principles of Political Economy and Taxation [Електронний ресурс] / David Ricardo // John Murray – 1821. - - Режим доступу: <http://www.econlib.org/library/Ricardo/ricP.html>* 12. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations / Adam Smith / University Of Chicago Press - 1977 [1776].* 13. 3 1 листопада ДНР і ЛНР почнуть утилізацію найбільших підприємств Донбасу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://nbnews.com.ua/ua/news/134057/> 14. *Бізнес на правах анонімності: як працюють підприємства Донбасу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://forbes.ua/ua/business/1383084-biznes-na-pravah-anonimnosti-yak-pracyuyut-pidpriemstva-donbasu>*

Bibliography (transliterated): 1. *Asmolova G.B.* *Mehanizm reguljuvannja vidtvorennja osnovnyh zasobiv pidpryjemstv* // *Ekonomist*. – 2007. – № 7. – С. 24-27. 2. *Pogorila I.I.* *Amortyzacijna polityka ta ii' vplyv na vidtvorennja osnovnyh fondiv pidpryjemstv // Formuvannja rynkovykh vidnosyn v Ukraini*. – 2008. – № 8. – С. 17-20. 3. *Fuks A.E.* *Amortyzacija i onovlennja osnovnogo kapitalu: teorija i praktyka*. – К.: KDEU, 1996. – 160 s. 4. . *Akberdin R.Z.* *Ekonomika obnovlenija parka oborudovanija v mashinostroenii* Tekst. –M.: Mashinostroenie, 1987. 184 s. 5. *Goloviznina O.A.* *Sovershenstvovanie vosproizvodstva osnovnyh fondov promyshlennyh predprijatij/* Tekst. М.: Izdatel'skij dom «Jupiter», 2004.- 152 s. 6. *Intensifikacija vosproizvodstva osnovnyh fondov* Tekst. / A.F. Kovalev, A.M. Severin, A.Ju. Rudchenko i dr. К.: Tehnika, 1987. – 192 s. 7. *Loginov V.D.* *Obnovlenie osnovnogo kapitala* Tekst. /V.D. Loginov // *Ekonomist*. 2002. №3. – С. 3 - 10. 8. *Makkonnell K. R. Brju S. L.*, *Ekonomika: principy, problemy i politika*. Т. 1. – М.: Respublika. 1993. – 399 s. 9. *The General Theory of Employment, Interest and Money Chapter 2 : The Postulates of the Classical Economics [Elektronnyj resurs] / John Maynard Keynes // Macmillan Cambridge University Press for Royal Economic Society – 1936. – 472 p.* 10. *Das Kapital. Band 1-3. / Karl Marx // Verlag von Otto Meisner - 1867, 1885, 1894 – 4000 p.* 11. *On the Principles of Political Economy and Taxation [Elektronnyj resurs] / David Ricardo // John Murray – 1821. - - Rezhym dostupu: <http://www.econlib.org/library/Ricardo/ricP.html>* 12. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations / Adam Smith / University Of Chicago Press - 1977 [1776].* 13. 3 1 lystopada DNR i LNR pochnut' utylizaciju najbil'shyh pidpryjemstv Donbasu [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : URL : <http://nbnews.com.ua/ua/news/134057/> 14. *Biznes na pravah anonimnosti: jak pracujut' pidpryjemstva Donbasu. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: URL: <http://forbes.ua/ua/business/1383084-biznes-na-pravah-anonimnosti-yak-pracyuyut-pidpriemstva-donbasu>*

Надійшла (received) 23.09.2014